

ЧЕРЕПИШКИТЕ СКАЛИ – ЕДИН ЕСТЕСТВЕН АНСАМБЪЛ ОТ МОРФОЛОЖКИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ В СЕВЕРНАТА ЧАСТ НА ИСКЪРСКИЯ ПРОЛОМ

Борис Вълчев, Димитър Синьовски

Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", София 1700; b_valchev@mgu.bg, sinsky@mgu.bg

РЕЗЮМЕ. Геоложкият феномен "Черепишки скали", намиращ се в северната част на Искърския пролом и представляващ неговата "северна врата", е развит сред масивните варовици на Черепишката свита. Според експертната оценка по разработената научна методика за оценяване на геоложки феномени той попада в групата на обектите с национално значение. Въпреки това той не фигурира в регистъра и кадастъра на геоложките феномени в Република България. В настоящата статия се описват отделни скални фигури изграждащи неповторимия ансамбъл от морфоложки забележителности в района на гара Черепиш. Предложени са имена за най-характерните форми.

Ключови думи: геоложки феномени, регистър и кадастър, Искърски пролом, морфоложки забележителности.

THE CHEREPISH ROCKS – A NATURAL ASSEMBLAGE OF MORPHOLOGICAL LANDMARKS IN THE NORTHERN PART OF THE ISKAR GORGE

Boris Valchev, Dimitar Sinnyovsky

University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700 Sofia; b_valchev@mgu.bg, sinsky@mgu.bg

ABSTRACT. The geological phenomenon "Cherepish Rocks" is situated at the Northern part of the Iskar Defile Gorge and it represents its "Northern Gate". It is developed amongst the massive limestones of the Cherepish Formation. According to the expert appraisal based on scientific methods, it is referred to the phenomena with national value. Despite this fact the "Cherepish Rocks" are not included in the register and cadastre of the geological phenomena of Republic of Bulgaria. The present article aims to give descriptions of single rock forms composing the unique assemblage of morphological landmarks around the Cherepish Station area and to propose names for the most characteristic amongst them.

Key words: geological phenomena, register and cadastre, Iskar Gorge, morphological landmarks.

Увод

Черепишките скали, редом с Черепишкия манастир, са един от символите на северната част на Искърския пролом. Дълбоко врязаният сред Черепишките варовици карстов каньон на река Искър се приема за "северната врата" на Искърския пролом към неговата старопланинска част (табл. I, фиг. 2). Въпреки известността си обаче, тези скали не са защитена природна забележителност и не са включени в регистъра и кадастъра на геоложките феномени в Република България. Те не са описани също така и като отделен геотоп в разработения в рамките на Регистъра национален геопарк Искърски пролом. Черепишките скали са описани като геоложки феномен от Синьовски и Вълчев (2004). В рамките на работата по Договор ВУ-ОХН 304/07 с Фонд "Научни изследвания" и по проект на НИС на МГУ "Св. Иван Рилски", съгласно изработената научна методика за оценка на геоложките феномени в България (Синьовски и др., 2002), скалите са подложени на експертна оценка (Синьовски и др., 2008), според която попадат в групата на геоложките феномени с национално значение.

Черепишките скали са били обект на редица геоложки проучвания. За първи път са споменати и фигурирани (табл. I, фиг. 1) в записките на унгарския етнограф Феликс

Каниц, по време на пътуването му през българските земи през 1871 година (Каниц, 1995). Наричани са "капротински варовици" ("Caprotinenkalk" – Toulal, 1878), "черепишки варовици" (Бончев, 1910) и "Черепишки комплекс" (Йолкичев, 1960). По-късно горните им нива са характеризирани като "Врачанска свита" (Николов и др., 1972), "Брестнишка свита" (Bakalova et al., 1976; Сапунов, 1977; Nikolov, 1983) или "Сливнишка свита" (Антонов и др., 1990; Цанков и др., 1995). Подробна дискусия по проблемите на номенклатурата на единиците дава Антонов (2004). В същата работа се предлага използването на наименованието Черепишка свита като най-старото валидно име. В настоящата статия се описват отделни скални фигури, попадащи в забележителния природен ансамбъл от морфоложки забележителности в района на гара Черепиш.

Характеристика на Черепишките варовици

Черепишките варовици, респективно Черепишка свита (хроностратиграфски обхват Титон-Барем), са светлосиви, сиви или бежови, а при изветряне – сивобели или бели на цвят. Представени са от следните литоложки разновидности: органогенни, хемогенни, кластични и криптогенни варовици (табл. I, фиг. 3-5). Съдържат останки

от пахиодонти (дигераси в титонската част и реквиени в кредната), бриозои, корали и други фосили от съвсем плиткоморски бентосни организми. Интерпретирани са като карбонатна рифова постройка (Антонов, 2004). Скалите са дебелопластови до масивни, като слоестостта се различава много трудно и на много малко места. Най-ясно потъващите на североизток пластове могат да се наблюдават във високите части по левия склон на долината на река Искър на изток от гара Черепиш (табл. I, фиг. 6). В старата кариера на десния склон на долината слоестостта може да се проследи по редките прослойки от целочерупчести варовици или по разпределението на биодетритуса.

Черепишките варовици са изключително чисти, поради което от дълги години се използват за производство на вар.

Описание на морфоложките забележителности

Малка част от скалните композиции в района около Черепишкия манастир са добили популярност и носят характерни наименования. Най-известни сред тях са многобройните пещерни отвори наричани *“Шишманови дупки”*. Други популярни форми са *“Прометей”*, *“Афродита”*, *“Христо Ботев”*, *“Орела”*, *“Софроний Врачански”*, *“Баба Илийца и Четника”* (Синьовски, Вълчев, 2004). При едно по-детайлно вглеждане наблюдателят би могъл да различи множество фигури с най-разнообразна форма и размери – скални пирамиди, скални гъби, скални венци и такива, наподобяващи човешки глави или тела на животни. Повечето от тях не са описвани досега и настоящата статия има за цел да запълни тази празнина, предлагайки наименования за скалните форми.

Скалният ансамбъл *“Костенурките”* се намира в основата на скалния венец *“Веждата”* на около 500 метра (по права линия) западно от параклиса “Свети Константин” в Рашов дол. Състои се от две фигури. По-голямата е дълга над 20 m и висока над 10 m. Може да бъде оприличена на глава на костенурка с отворена уста (табл. II, фиг. 1). По-малката фигура е дълга около 15 m и висока 3-4 m. Наподобява тяло на костенурка с ясно обособена глава и туловище (табл. II, фиг. 2). Намирайки се високо над пътеката, пресичаща *“Веждата”*, и двете фигури от ансамбъла са недостъпни.

Останалите морфоложки забележителности, описани в настоящата статия, се намират от западната страна на най-ясно изразения скален гребен простиращ се на север и изток от гара Черепиш.

В склона непосредствено на север и изток от гарата, наред с високите над 30 m пирамидални форми, привличащи погледа отдалече (табл. II, фиг. 3-7), могат да бъдат различени многобройни по-малки фигури с форма на колона, пирамида или гъба, които все още нямат имена. Сред тях, непосредствено на север от гарата, се открояват скална колона, наподобяваща замислен мъж, която би могла да бъде наричана *“Мислителят”* (табл. III, фиг. 1), скална гъба, която би могла да бъде оприличена на жабешка глава и наричана *“Жабата”* (табл. III, фиг. 4), група от две малки пирамиди и гъба, които приличат на

полегнал лъв (табл. III, фиг. 5), композиция, която спокойно може да бъде наричана *“Лъвът”*.

На североизток от гара Черепиш се наблюдават две скални колони със сходна форма (табл. III, фиг. 2), израстващи от обща основа, които приличат на двама братя. Не би било трудно да се предположи, че те биха били популярни под името *“Братята”*. В близост до тях е разположена още една интересна скална композиция – група от 6 скални пирамиди с различна височина, приличащи на група хора, вървящи бавно по пътя. Едно много подходящо наименование би било *“Семейството”*. На няколко метра южно от тях се извисява единична скална колона, заострена в горната си част (табл. III, фиг. 3), наподобяваща самотен мъж, която би могла да бъде наречена *“Самотникът”*.

В склона непосредствено южно от тунела при гара Черепиш могат да бъдат различени две интересни фигури – скална гъба с масивно стебло и сферична гугла (табл. III, фиг. 6) и скална пирамида, наподобяваща глава на животно (табл. III, фиг. 8). Двете фигури са сравнително лесно достъпни и могат да бъдат наблюдавани отблизо, а за непредубедения посетител техните имена биха били *“Гъбата”* и *“Звярът”*.

Заключение

Черепишките варовици оформят един забележителен ансамбъл от форми, издигащ се над дълбокия карстов каньон на река Искър в района на гара Черепиш. Описаните в настоящата статия морфоложки забележителности в рамките на геоложкия феномен *“Черепишки скали”* биха били полезни като основа при едно бъдещо по-детайлно изучаване на морфологията и генезиса им. От направеното морфоложко описание и експертна оценка се налага изводът, че Черепишките скали са геотоп с естетическа стойност. Въпреки сравнително ниската научна и изследователска стойност, скалите притежават висока образователна стойност като обект на ежегодни студентски практики. Те имат и висока историческа стойност за българската геология, тъй като са били обект на първите изследователи на нашите земи, както геолози така и етнографи. Наличието на един от най-старите български манастири в района засилва тяхната духовна, религиозна, етнографска и идентичностна стойност. Местоположението им в района на първия национален геопарк е предпоставка за развиване на бъдеща туристическа дейност и популяризиране на геоложките феномени заедно с историческото минало на района.

Предложените в настоящата публикация имена на отделни скални фигури от цялостния ансамбъл от морфоложки забележителности биха подпомогнали популяризирането на Черепишките скали, което се обвързва по естествен път с близостта на разположения в десния бряг на река Искър Черепишки манастир, както и съществуващата база на МГУ “Св. Иван Рилски” в с. Люти брод и ежегодно провежданите учебни студентски практики в района. Всички тези предимства позволяват този геоложки феномен да бъде предложен за включване в Регистъра и кадастъра на геоложките феномени на Република България.

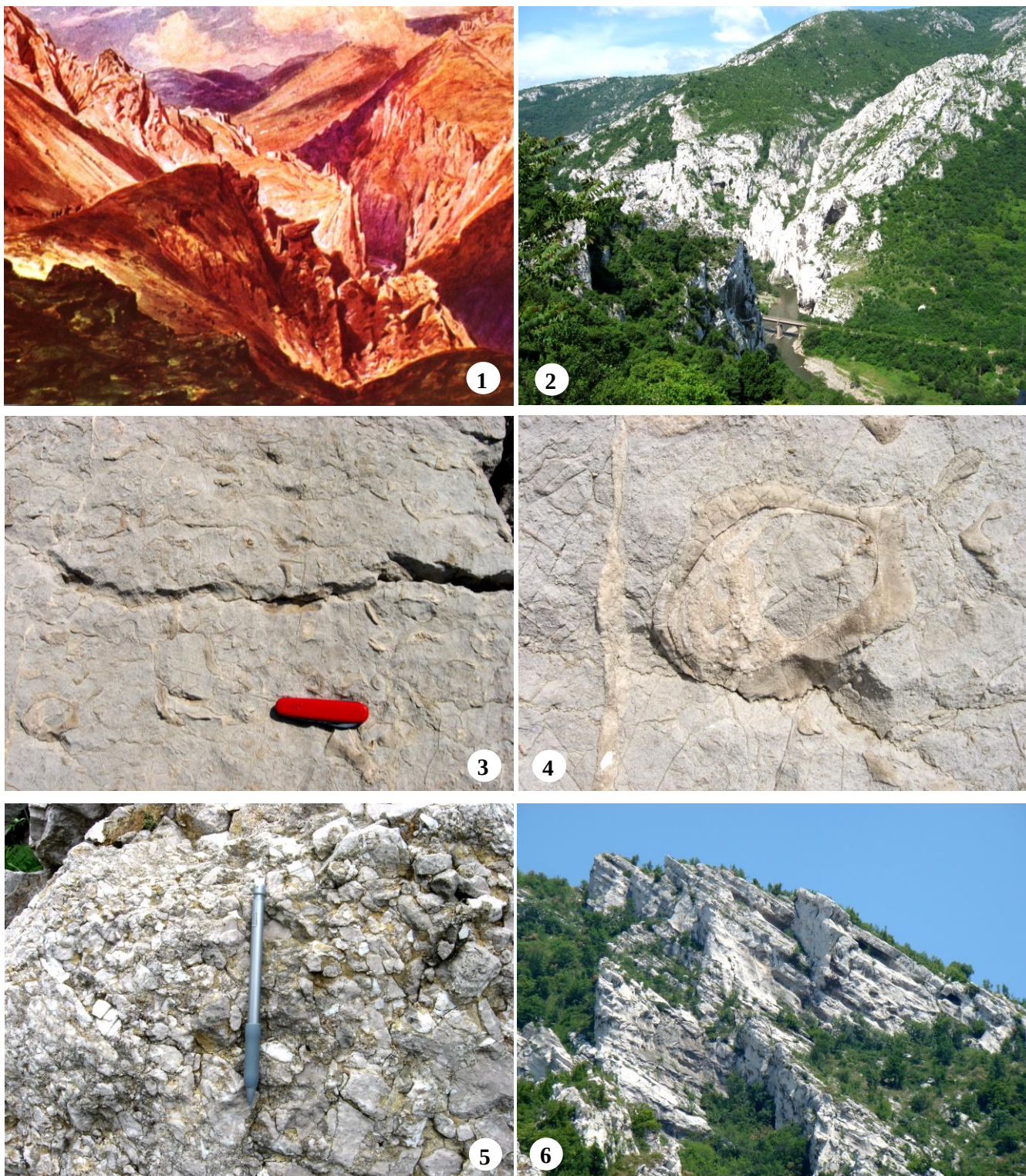
Благодарности. Настоящата публикация е във връзка с работата по Договор ВУ-ОХН 304/07 с Фонд "Научни изследвания" (МОН).

Литература

- Антонов, М. 2004. Маршрут II. Черепиш-Лютиброд. – В: Синьовски, Д. (ред.), *Геоложки маршрути в северната част на Искърския пролом. Гид за геоложки практики*. С., МОН, Център КСОУВО, Изд. "В. Недков", 26-39.
- Антонов, М., Т. Ковачева, С. Джуранов. 1990. Нови данни за разпространението и възрастта на Мраморенската свита при Черепишкия манастир. – *Год. ВМГИ*, 36, 1, Геол., 9-14.
- Антонов, М., Д. Синьовски, В. Желев. 2004. Общи данни за геологията на района. – В: Синьовски, Д. (ред.), *Геоложки маршрути в северната част на Искърския пролом. Гид за геоложки практики*. С., МОН, Център КСОУВО, Изд. "В. Недков", 4-12.
- Бончев, С. 1910. Главните линии от геологическия строеж (направа) на Западна Стара планина. – *Тр. Бълг. природоизп. д-во*, 4, 1-59.
- Йолкичев, Н. 1960. Бележки върху възрастта на варовиците в околностите на Черепишкия манастир. – *Год. СУ "Св. Кл. Охридски"*, Геол.-геогр. фак., 2, Геол., 273-276.
- Каниц, Ф. 1995. *Дунавска България и Балканът*. С., Изд. къща "Борина", 319 с.
- Николов, Т., Б. Монов, П. Митов, К. Петков. 1972. Литостратиграфия на Врачанската ургонска група. – *Сп. Бълг. геол. д-во*, 33, 3, 337-348.
- Сапунов, И. 1977. Обект №4 Вратцата. – В: Николов, Т., И. Сапунов (ред.) *Международный симпозиум по границе юра/мел в Болгарии. Путеводитель экскурсий*. КБГА, Болг. комисия по стратиграфии., С., Соф. университет, 51-55.
- Синьовски, Д., Б. Вълчев. 2004. XI. Черепишки скали. – В: Синьовски, Д. (ред.), *Геоложки маршрути в северната част на Искърския пролом. Гид за геоложки практики*. С., МОН, Център КСОУВО, Изд. "В. Недков", 118-126.
- Синьовски, Д., В. Желев, М. Антонов, С. Джуранов, З. Илиев, Д. Вангелов, Г. Айданлийски, П. Петров, Х. Василев. 2002. Метод за оценка на геоложки феномени. – *II Международна конференция SGEM, Варна*, 25-33.
- Синьовски, Д., В. Рангеловска, М. Толев, Г. Начев, Е. Танев, С. Шахалиев, С. Цветанова, П. Поманова, М. Цветанов. 2008. Геоложките феномени в северната част на Искърския пролом. – *Год. МГУ*, 51, Св. I, Геол. и геофиз., 54-61.
- Цанков, Ц., К. Аладжова-Хрисчева, С. Янев, И. Хайдутков, И. Сапунов, П. Чумаченко, Л. Недялкова, В. Ангелов. 1995. *Обяснителна записка към геоложка карта на България М 1:100000, к. л. Враца*. С., ЕТ "Аверс", 102 с.
- Bakalova, D., L. Dodekova, T. Kovacheva, I. Sapunov, 1976. New data on the stratigraphy of the Breznica Formation (N. W. Bulgaria). – *Compt. Rend. Bulg. Acad. Sci.*, 29, 9, 1322-1324.
- Nikolov, T. 1983. Arrêt J1-9: Coupe de Groupe urgonien de Vraca. – In: *Ivanov, Z., T. Nikolov (Eds.). Guide de l'excursion réun. extraord. Soc. géol. France en Bulgarie*, 41-43.
- Toula, F. 1878. Geologische Untersuchungen im westlichen Theile des Balkan und in den angrenzenden Gebieten. 6. Ein geologischen Profil von Vraca an den Iskar und durch Iskar-Schluchten nach Sofia. – *Sitzungsber. Akad. Wiss., Wien, Math.-Naturwiss. Cl., Abt. 1*, 77, 247-317.

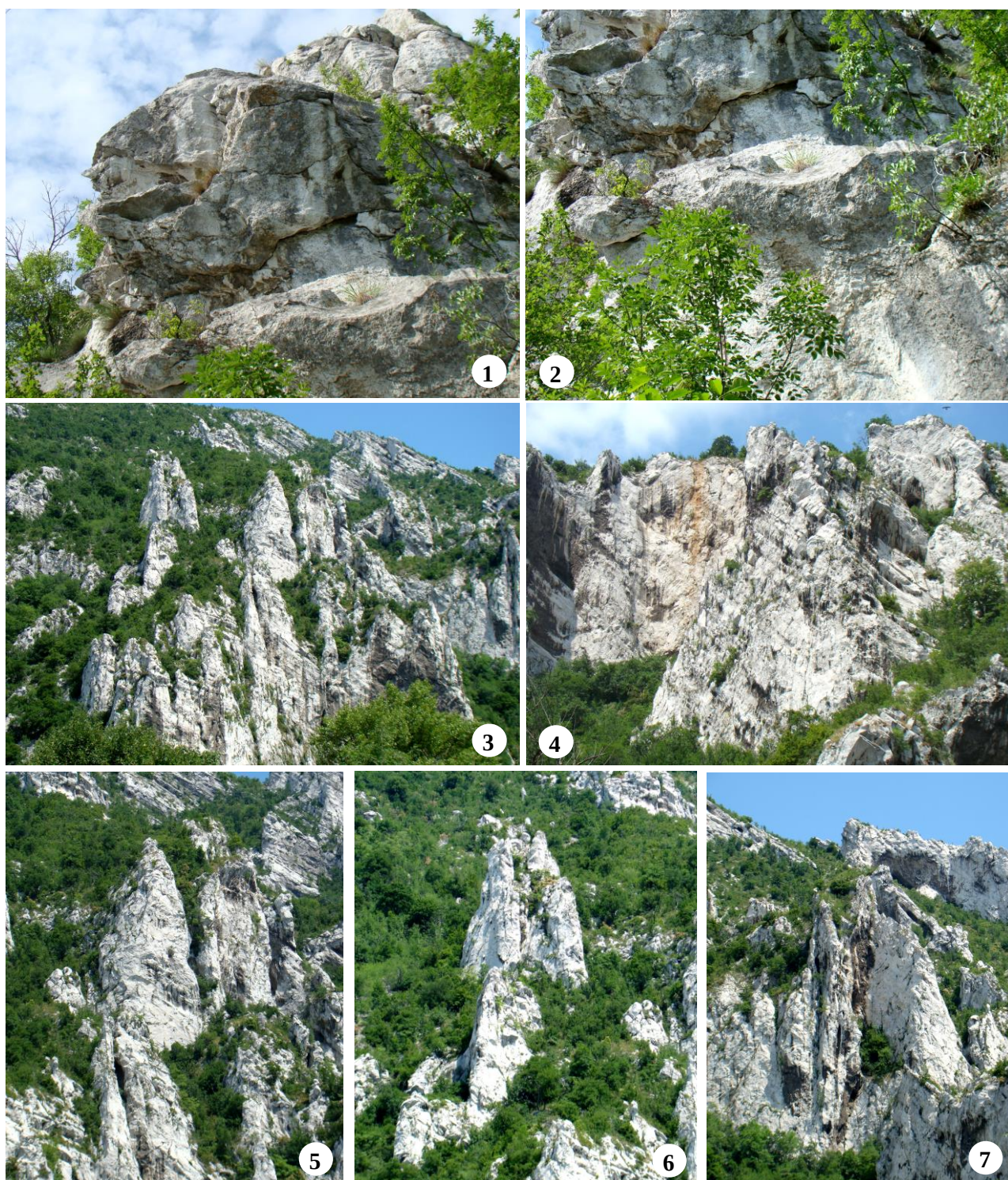
Препоръчана за публикуване от
Катедра "Геология и палеонтология", ГПФ

Таблица I

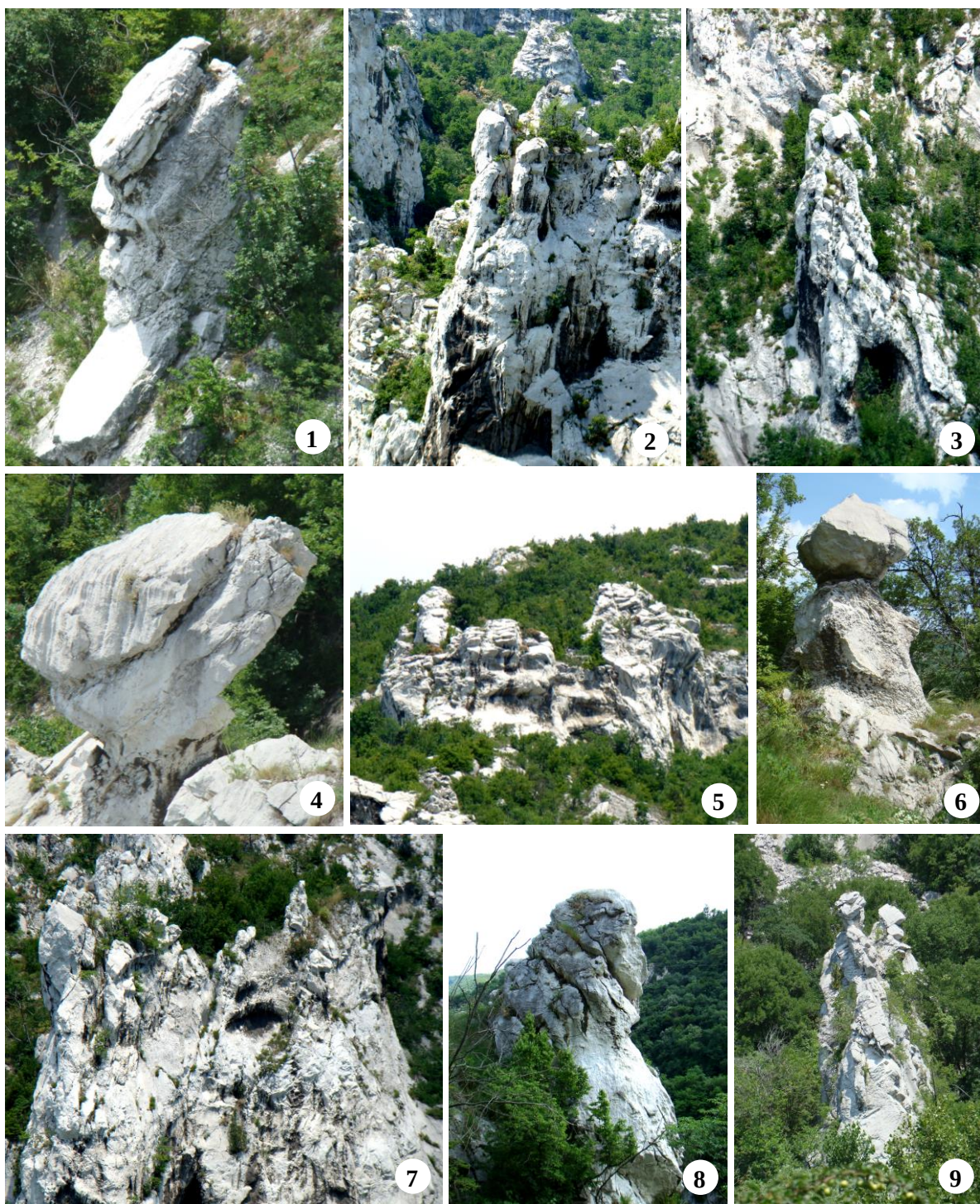
1 – акварел на Черепишките скали от Феликс Каниц, направен по време на пътешествието му по българските земи през 1871 година; 2 – поглед към Черепишките скали от римския път южно от с. Лютиброд; 3 – органогенни варовици на Черепишката свита с многобройни прерези от пахиодонти при Св. Атанас; 4 – фрагмент от същия органогенен варовик; 5 – кластичен варовик в старата кариера южно от гара Черепиш; 6 – ясно изразена слоестост в най-горните части на левия склон на река Искър източно от гара Черепиш

Таблица II

1-2 – скален ансамбъл “Костенурките”, западно от параклиса “Св. Константин” в Рашов дол, поглед от изток;
 3-7 – скални пирамиди с височина над 30 m в района на гара Черепиш, поглед от югозапад

Таблица III

1 – “Мислителят”, северно от гара Черепиш, поглед от изток; 2 – “Братята”, североизточно от гара Черепиш, поглед от юг; 3 – “Самотникът”, североизточно от гара Черепиш, поглед от юг; 4 – “Жабата”, северно от гара Черепиш, поглед от изток; 5 – “Лъвът”, североизточно от гара Черепиш, поглед от шосето под варницата; 6 – “Гъбата”, южно от тунела при гара Черепиш, поглед от северозапад; 7 – “Семейството”, североизточно от гара Черепиш, поглед от юг; 8 – “Звярът”, южно от тунела при гара Черепиш, поглед от северозапад; 9 – “Баба Илийца и Четника”, южно от тунела при гара Черепиш, поглед от северозапад